

Verden vil til Arktis. Hva vil vi?

Taler

Espen Barth Eide
Utenriksminister

Dato

13 mai 2024

Sted

Tromsø

Omstendigheter

Åpningsinnlegg under Responskonferansen

- 1 Tusen takk. Ordfører, rektor, prorektor og venner. Tusen takk for at dere er her. Det er veldig fint å se så mange. Og så er det veldig fint å være her i Tromsø, hvor jeg har vært veldig mange ganger i mange sammenhenger, men også i forbindelse med nordområdesatsing. Jeg var jo med da vi laget Soria Moria 1
- 5 erklæringen og sa at nordområdene er Norges viktigste strategiske satsingsområde. Det er det fortsatt. Og vi har en lang arv, lang tradisjon, for å tenke sammenhengen mellom utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk, som vi driver med i UD. Men også med regional utvikling og hvordan vi møter verden her oppe. Og tema nå på denne Responskonferansen er altså Verden vil til
- 10 Arktis. Hva vil vi?

- Og da tror jeg det er lurt å begynne med, og rektor og ordfører var vel innom det, hvorfor verden er veldig annerledes enn den var for ikke så veldig mange år siden. I hvert fall vårt utsyn mot verden har blitt veldig annerledes. Og vi må nå
- 15 lage en nordområdepolitikk - en Arktispolitikk, en Barentspolitikk, kall det hva du vil - som tar innover seg de nye realitetene. Det som ikke ble som vi hadde håpet, men også det som kanskje åpner noen dører og noen porter vi ikke helt hadde sett. Fordi begge deler har endret seg i de årene vi har bak oss og den tiden vi nå lever i. Så det er virkelig på tide å ha en refleksjon. Ha en høyt-tenkning.
- 20 Ha en samtale om hva er det vi nå mener med politikken opp mot Nord og Arktis, og den er det viktig å ha, ikke minst her.

- Det er jo slik at spørsmål om næringsliv og bosetning og distriktspolitikk, kommunalpolitikk, næringspolitikk, you name it, i Nord-Norge alltid har hatt
- 25 en sikkerhetspolitisk overbygning. Også på det kaldeste av den kalde krigen så var jo det at det skulle bo folk i nord, det var en viktig del av norsk

sikkerhetspolitikk. Det var veldig mange andre grunner, selvfølgelig, Men det var *også* en del av norsk sikkerhetspolitikk under den kalde krigen. Så da den kalde krigen tok slutt, så begynte det jo en serie initiativer, mange av dem lokale, men mange av dem også tatt av mine forgjengere som utenriksministere.

Og kanskje begynne med Thorvald Stoltenberg, som da fikk samlet folk til det store møtet i Kirkenes som endte opp med Kirkenes-erklæringen i 1993. Januar var det vel, i 1993. Som da passet inn i en serie tiltak verden rundt. Husk på at på det tidspunktet hadde Sovjetunionen oppløst seg selv. Warszawapakten hadde blitt avvirket. Flere av de landene som vi hadde sett på som på den andre siden, altså Warszawapaktlandene, hadde begynt sin lange reise mot å bli som oss, og så bli en del av Nato og bli en del av EU. Det hadde ikke skjedd ennå, men reisen hadde startet.

Og vi begynte å se en ny bevegelse også i Russland og i deler av Sovjetunionen som da ble fri, for eksempel de baltiske statene. Så det var en tid fylt av liksom håp, optimisme, nye muligheter. Og veldig mye av det som begynte med Kirkenes-erklæringen og Barentssamarbeidet var jo nettopp et forsøk på å utnytte det, og å bidra til det. Altså både låse inn en positiv utvikling, altså skape den fremtiden man ønsker, men også høste mulighetene av det. Det var i 1993. I 1996 fikk vi Arktisk råd og fikk det sirkumpolare samarbeidet, som også da inkluderte Canada og USA, i tillegg til de europeiske arktiske statene, hvori opptatt Russland. Og vi hadde altså mange år hvor disse institusjonene ble bygget, og hvor man så for seg at man ved å starte med folk til folk samarbeid, starte med grenseoverskridende samarbeid her oppe, så ville man også bygge broer som etter hvert kunne gi potensial for næringsutvikling, gi potensiale for mer fred, mer samarbeid.

Derfor så ble jo veldig mye av det som ble norsk nordområdepolitikk, men også de institusjonene som vi sto sentralt i å skape, ble i veldig stor grad overbygningen om det store ønsket om å inkludere Russland. Om å hjelpe Russland på veien til å bli et mer vestlig land. Det var riktig tenkt. Gitt de forutsetningene man da hadde, mener jeg at det var klokt og riktig å håpe på det, og prøve å bidra til det. Og veldig mye fikk vi jo. Vi har jo fått flere tiår med fred i vår region, og disse initiativene har bidratt til det. Så vi bør feire og være glad for at vi satsa på det.

Men akkurat som man var klok da og så - forstod - sin tid, må vi være det nå

også. Og derfor begynner jeg med den triste delen av budskapet. Det er jo at det ble jo ikke som vi hadde trodd. Russland utviklet seg i en helt annen retning. Noen så det tidlig, noen så det litt seint. Kanskje troen på at det egentlig skulle gå bra varte litt lenge. Men i hvert fall da vi kom fram til okkupasjonen av Krym i 2014 og det som skjer etter, så begynte det å bli veldig tydelig. Noen ville sagt at tegnene var der allerede med Putins tale i München i 2007 eller krigen i Georgia i 2008. Men i hvert fall så fikk man en stadig mer negativ utvikling, og den er jo nå blitt veldig akselerert. Nå er det krig i Europa. For første gang siden 1945 har vi en stormaktskrig.

Vi har hatt mye krig og elendighet og død og fordervelse og borgerkriger også i Europa. Bare tenk på Balkan. Men det at en stor stat invaderer en annen suveren stat, det er virkelig, heldigvis, unntaket. Og i vår verdensdel har ikke det skjedd siden 1945. Men så skjedde det nå igjen da i 2014 skråstrekk 2022, og vi er et helt annet sted. Et helt annet sted. Og det måtte få konsekvenser også for oss. Og det betyr at vi er litt tilbake nå i at den regionen vi nå er i, er på en måte et område som defineres at vi er en del av Natos nord- og østflanke, og at vi er i en situasjon hvor man må ta høyde for at veldig mye av Russlands gjenværende strategiske kapasitet, altså russiske atomubåter og atomstridskrefter, er i stor grad rett utenfor vår stuedør. Vi har orkesterplass til den. Vi følger med på den, og det er en faktor vi ikke kan definere bort.

Og selv om jeg er glad for at vi er i stand til å fortsette å samarbeide om fiskeri for eksempel, så er det lite som tyder på at det blir noen oppblomstring av betydelig økonomisk samkvem med Russland i årene som kommer. Det er en endret forutsetning, og den merker vi i hele Norge. Vi merker den i hele Nord-Norge. Ingen merker det sterkere enn de som bor i Øst-Finnmark, som er aller mest direkte berørt av denne utviklingen.

På den annen side så skjedde det noe annet også. Og det er at nettopp den utviklingen førte jo også til at Finland og Sverige bestemte seg for å bli med i Nato. Og til og med ble med i Nato. Finland gikk det ganske fort med. Sverige hadde noen æresrunder med Ankara og Budapest, men de er nå også med i Nato. Og jeg kan fortelle dere at for en cirka en måned siden hadde vi et møte i det nordisk baltiske samarbeidet, NB8. Vi har pleid å tenke på Norden som fem. Norden er fortsatt fem, men mer og mer av det politiske samarbeidet skjer nå i Nordisk Baltisk krets. Og da slo det oss at nå er jo Sverige med. Nå er alle med. Nå slipper vi å ha flere samtaler om når blir Sverige med i Nato. Nå begynner vi

å snakke om hva gjør vi. Og det vi da ser er at det blir mer Nato i Norden, men også mer Norden i Nato. Begge deler er viktig. Nato blir viktigere for oss her.

Her fra Universitetet i Tromsø, så er det ifølge Google Maps 2 timer og 18
110 minutter til Sverige. Det er rett borti her, ikke sant? Hvis du tar E6 nordover
herfra til Kirkenes, så er både Nato og EU - altså vi er i Nato - men EU og to nye
Nato-land er rett til høyre hele veien opp. Så vi er også veldig tungt integrert i en
region som nå samles om alt dette. Og det betyr at det nordiske samarbeidet får
nå en helt ny dimensjon, en ny sikkerhetspolitisk dimensjon. Og med det følger
115 veldig mye mer. Fordi det betyr åpenbart en sterkere satsing på forsvar i nord.
Det betyr for eksempel at når allierte styrker nå må planlegge for å forsterke
Finland, for eksempel, som jo har en mye lenger grense til Russland enn vi har,
så vil de forsterkningene kanskje måtte komme inn herfra. Og da blir det øst-
vest akser, da blir det betydelig behov for å satse på samferdsel, forsvar. Og
120 hvordan man håndterer krise og krig er jo noe man forbereder i fredstid, så dette
har allerede nå fått konsekvenser, for eksempel for samferdspolitisk tenkning.
Det vil bety nye investeringer. Det vil bety veldig mye også for det regionale og
kommunale samarbeidet. Dette mener jeg kan gjøre at vi nå må tenke på at
nordområde og Barentssamarbeidet i enda større grad blir et Nord i Norden
125 samarbeid.

Og universitetet her har jo gått i front. All ære til rektor Olsen og hele
universitetets ledelse som jo nettopp har sett det, at nå gjelder det at
institusjonen også bygger disse Nord i Norden samarbeidsmekanismene. For
130 skal vi være helt ærlig, og det er lurt å være av og til, så har ikke vi vært så flinke til
å utnytte den Finland-Sverige dimensjonen, for vi var så fokusert på Russland.
Av gode grunner. Men det betyr at vi nå har en helt ny sits.

Oppå dette så er det et par andre trender som også treffer oss. Altså dette i seg
135 selv - jeg har vært forsvarsminister. Det er flere fra forsvaret i salen og enda flere
som har drevet med sikkerhetspolitikk i mange år. Noen hørt om Lyngen linjen
og hvordan man skulle forsvare Norge - vi trodde jo ikke at Finland og Sverige
skulle bli fiender. Selvfølgelig ikke. Vi trodde ikke vi var på motsatt side, men vi
kunne ikke regne dem inn heller, fordi de var jo henholdsvis nøytrale og
140 alliansefrie. Så hvordan skulle vi sørge ved forsyninger opp denne tynne
landstripen her? Hvor skulle vi liksom stoppe den sovjetiske, senere den
russiske, invasjonen der hvor den kom? Det er jo problemstillinger som ser helt
annerledes ut. Norge får en helt annen strategisk dybde. Vi må tenke

145 grunnleggende nytt om forsvaret vårt. Akkurat det er bra. Altså, bakteppet er trist, don't get me wrong. Men det gir altså noen helt nye muligheter. Det kommer til å ha økonomiske, regionale og kommunale samfunnsmessige sidevirkninger.

150 Så er det et par andre trender vi må ta innover oss. Én er den enda bredere geopolitiske konteksten, ikke bare forholdet mellom Europa og Nato og Russland, men forholdet mellom stater i verden. Globaliseringen, dere, i sin rene form, som liksom blomstret opp fra slutten av 1990 tallet, den er over. Den tok slutt en gang noen år etter finanskrisen og i hvert fall for ti år siden. Og nå
155 ser vi en veldig tydelig trend mot mer regionalisering. Internasjonalisering av næringslivet fortsetter, men det skjer mer i regionale blokker eller mellom venner.

Og det betyr at nå dukker det opp nye ord som man ikke snakket om før, som
160 for eksempel friendshoring. Altså homeshoring har man hørt om, det å hente industri hjem. Friendshoring er at vi bryr oss om hvem som lager ingrediensene til batteriene og vindmøllene, og liksom alt man nå lager. Altså hvor kommer det fra. For AS Norge er ikke det bra. Igjen, la meg være ærlig, det er et dystert bakteppe. Vi har storkost oss i en globalisert virkelighet. Det er liksom Norge og
165 Singapore og noen andre land som er de som virkelig har scoret fordi vi kunne handle i alle retninger, og det passet vårt næringsliv godt, som er ekstremt utadrettet.

Men det gir noen muligheter. Det betyr at hvor råvarene kommer fra, hvor
170 teknologien utvikles, vil betyr mye mer enn det gjorde for bare få år siden for de markedene som betyr noe for oss. Det gir også noen muligheter i Nord-Norge, for den fennoskandinaviske halvøya er ekstremt rik på mange av de såkalt sjeldne jordartene, som egentlig ikke er sjeldne i det hele tatt hvis man bare leter etter dem. Og verden vil at alt skal foredles med ren energi, og vi har et stort
175 potensial for ren energi hvis vi håndterer arealkonflikter på en god måte. Så sikkerhetspolitikken gir også noen mer overordnede globale muligheter hvis vi kjenner vår besøkelsestid.

Og så er det jo hele det grønne skiftet da. For en annen forutsetning, som i hvert
180 fall da vi holdt på med dette - husker du, Jan Gunnar, du var jo også en god samtalepartner den gang som nå, og mange andre her også, hvor vi snakket mye om hva er liksom visjonen? Hvilken visjon hadde vi for 20 år siden? En del av

den visjonen var at Nord-Norge skulle bli en fossilregion, en gassregion. Vi
185 skulle til og med kanskje ha samarbeid med Gazprom og sånn, tenkte mann. Det
skulle liksom bli felles investeringer. Det skjedde ikke. Og det er ikke bare
Russland, det er også rett og slett fordi oljealderen er på hell og er på vei mot
slutten. Og ressursgrunnlaget var heller ikke så stort som man trodde. Så det er
heller ikke framtida.

190

Men med fornybar energi, ressurser, foredling av ressurser, marine til havs og til
lands, så dukker det opp et nytt sett av muligheter. Det dukker opp for oss, det
dukker opp for Nord-Sverige, det dukker opp for Nord-Finland. Så hvorfor
ikke bare få dette til å flyte veldig lett på tvers?

195

Når vi begynner å se på det, når vi setter oss denne ambisjonen, så oppdager vi
noe som jeg tror en del som har prøvd kjenner seg igjen i. Vi tror jo at Sverige og
Finland ligner veldig på oss, fordi når man kjører over så ser det jo ganske likt ut,
og folk ser ganske like ut - og i hvert fall i Sverige så skjønner man hva de sier til
200 og med. Og det er ikke så veldig vanskelig i Finland heller hvis begge kan
engelsk. Men de er veldig annerledes organisert. Det er veldig stor forskjell.
Altså, vi i hovedstaden er jo på en måte utkantens tjenere i Norge. Det er ikke
alltid ordføreren nevner det, men det er sannheten. Så vi gjør liksom så godt vi
kan for å liksom stille opp for hele landet. Nå skal jeg ikke si noe stygt om våre
205 naboer, men det er ikke det du først tenker på når du kommer på jobb i
Stockholm. Fordi det er jo land som i større grad har tenkt at sentralisering er en
god ting, mens vi mener jo at det å opprettholde spredt bosetning og næringsliv
i hele landet er en god ting. Og det betyr at organiseringsmåten mellom oss og
våre aller nærmeste, de som kulturelt, politisk og sosialt ligner mest på oss, er
210 ganske forskjellig. Og det er noe vi må ta innover oss når vi tenker på samarbeid
på tvers. Altså, hvordan gi det mening? Hvordan møter du din motpart? Altså,
du finner alltid en ordfører. Men har ordføreren samme myndighet, eller
kanskje enda mer en fylkesordfører? Hvis du finner en länshövding, er det
nødvendigvis det samme sett av myndighet til samme virkemiddelapparat som
215 her. Nei, det er ikke det samme. Så det er også liksom en utfordring at vi skal
liksom lære å forstå våre naboer på en ny måte. Og det kommer nå gjennom
sikkerhetspolitikken med Nato, og gjennom samarbeidet om Europas grønne
giv, som vi er en del av, og hvordan vi utnytter dette for å bygge muligheter.

220

Jeg skal slutte, dette er et åpningsinnlegg så det er egentlig for å inspirere til det
som kommer. Jeg har altså enorm tro på Nord-Norge. Det har jeg alltid hatt. Og

jeg har egentlig bare fått mer. Og jeg tror egentlig at de trendene vi nå snakker om - både de ikke så positive, men også de veldig positive - de er kommet for å bli. Jeg tror vi skal klare å tilpasse oss til det. Og jeg tror vi skal klare å flytte fokus sammen. Altså folk som lever og virker og tenker og skriver og fisker og produserer i nord, og vi i Oslo, tenker ikke lenger på dette som en region som er dømt til fraflytting og sånn, men rett og slett som en tilflyttingsregion, en verdiskapingsregion, en region som vil vokse i betydning i AS Norge ettersom oljealderen er på hell.

Og vi hadde et sånn innspillsmøte, og jeg sa at det var ikke sånn at på 60-tallet så var det fullt av ferdig utdannede oljeingeniører og fagarbeidere for olja i Rogaland som bare ventet på industrien. Det var jo ikke én. Industrien kom først, og så kom folka til industrien eller næringslivet eller hva det måtte være. Det trenger ikke være oljeindustrien, det kan være noe annet også. Det er klart at det gjelder å skape de mulighetene. Vi i staten har ansvar for rammebetingelser og sånn, men man må også skape og se de mulighetene. Og jeg tror en av de veldig, veldig store utfordringene for denne regionen som man deler med Finland og Sverige er hvordan håndterer man areal? Fordi det er jo da sånn at ressurser krever areal. Energi må bli ren fordi markedene bryr seg om hvordan ting er laget, og det å ha høy fossilfaktor er negativt for din mulighet for å selge. Da må du ha ren energi. Ren energi trenger plass, men plass brukes også til mye annet, som reindrift og en rekke andre ting man bruker plass til. Og dette er liksom et nytt sett av utfordringer som vi må klare å håndtere.

Så vi er her nå egentlig for å ha et seminar, men også som en del av en prosess for å redefinere, nytenke, om nordområdepolitikken vår, om Arktispolitikken. Hvordan vi håndterer de enormt spennende områdene vi har og støter opp til. Hvordan beholder vi lavspenning, tross en sikkerhetspolitisk vanskelig situasjon? Jeg understreker at det har vi fortsatt gjort, altså. Selv om vi er mye mer i konfrontasjon med Russland globalt, så er det fortsatt slik at det er ganske god kontroll på vår grense og vårt forhold. Fiskerisamarbeidet fortsetter og vi har god dialog om håndtering av Svalbard, og småknuffing blir ofte tatt ned ganske fort.

Men hvordan opprettholder vi det, samtidig som vi er forberedt på mer krevende tider og samtidig utnytter disse mulighetene som denne regionen har? Og da tror jeg stikkordet er veldig mye: Tenke nytt. Mulighetene i det grønne skiftet. Hva betyr en ny geopolitisk situasjon? Hva betyr et endret forhold til

Russland, og hvilke potensiale ligger nettopp i nord i Norden?

265

Kilde

<div>regjeringen.no</div>

270

Emneoversigt

Arktis, Forsvarspolitik, Nordområdepolitikk, Russland, Åpningsinnlegg

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/verden-vil-til-arktis-hva-vil-vi>

275

280

285

290

295